

DE VEGHE ÎN SISTEMUL SANITAR AL ROMÂNIEI MODERNE: DOCTORUL ȘTEFAN CAPȘA (1822-1885)

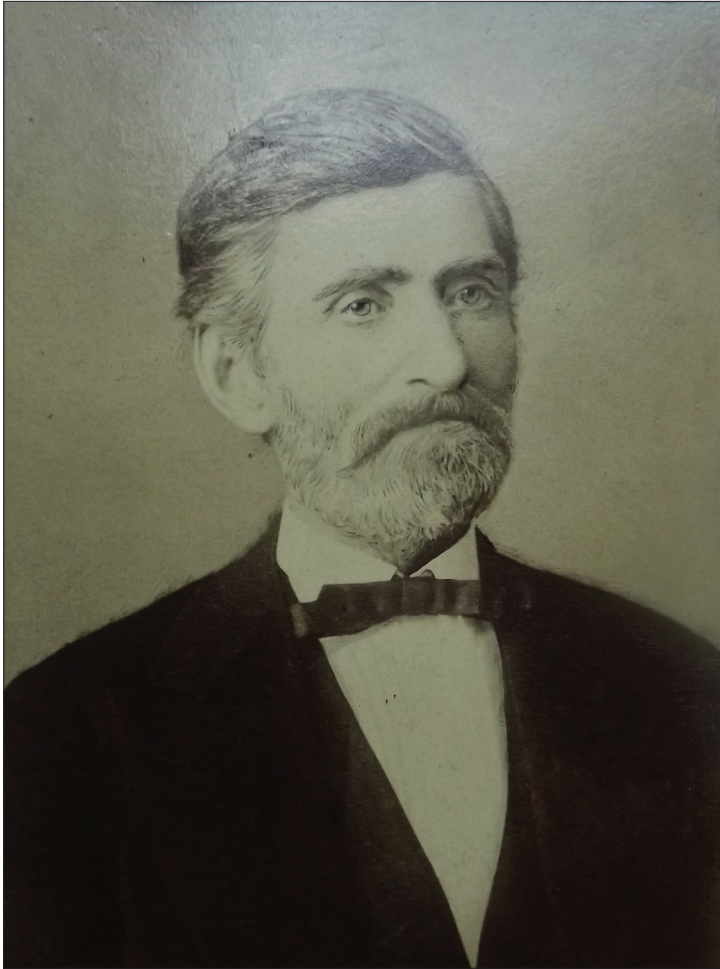
Dr. Lidia Trăușan-Matu

Abstract: In order to understand how Romania was medicalized in the nineteenth century, it is advisable to talk not only about the laws, institutions and medical policies, but also about the people who conceived and created them. Who were they? What studies and experiences they had in the background? How did they manage to lead the health administration? What did they leave behind? At a certain time, one of the leaders of the modern Romanian health system was Dr. Ștefan Capșa. In this study, we will be talking about his work at the head of Romania's health administration. This will not be a report, I will not do a bookkeeping of his successes and failures, as is often usual. I shall point to specific facts and circumstances, to a few friends and medical figures of his entourage, to the extent at which they marked his life and assured his posterity.

Keywords: modernization, medicalization, health legislation, health policies

De origine macedoneană, dar bucureștean din tată-n fiu, Ștefan Capșa s-a născut la 20 septembrie 1822, la Brașov, în casa familiei Ștefan Cernovodeanu, nașul de botez și unchiul său pe linie paternă, fiind, în ordine cronologică, al doilea din cei nouă copii supraviețuitori ai lui Constantin și Ana Capșa (Rosetti, 1898, 44; Gomoiu, 1938, 61; Angelescu, 1940, 3; Potra, 1990, 401). La venirea sa în lume, în Valahia tocmai se petrecuse revoluția lui Tudor Vladimirescu, iar Grigore Dimitrie Ghica (1822-1828), numit domn de Sublima Poartă, își începuse domnia.

Pe seama monografiei realizată de Maria-Magdalena Ioniță, despre „*casa și familia Capșa*”, putem astăzi elabora genealogia familiei Capșa până la întemeietorul ramurii valahe, Dumitru Capșa, bunicul dinspre tată al doctorului (Ioniță, 2000). Dumitru Capșa era originar din Moscopole și imigrase la Brașov, în Transilvania, pe vremea domniei lui Iosif al II-lea (1780-1790). Aici s-a căsătorit cu Zamfira Cernovodaly (Cernovodeanu), fiica unui prosper și distins negustor ungar, și a avut patru copii (Ioniță, 2000, 61). Câțiva ani mai târziu, Dumitru Capșa se mută la București. Pentru început „*pune pe picioare*” o tăbăcărie în piața Sfântul Anton, în apropierea Hanului lui Manuc (S.A.N.I.C., Colecția Documente muntenești, pachetul CLXXIX/3). În anii 1820 afacerea prosperă, negoțul cu piei și blănuri „*argășite*” îi aduce sume semnificative. Capitalul adunat îl investește în deschiderea unui atelier de tăbăcărie specializat în confecționarea de articole destul de variate, de la căciuli și cojoace de blană până la brăie și curele (S.A.N.I.C., Colecția Documente muntenești pachetul CLXXIX/3 și 7).

Ștefan Capșa (1822-1885)
Colecția M. P. Georgescu

Dintre cei patru fii ai tăbăcarului Dumitru Capșa, doar Constantin Capșa (1790-1841), tatăl lui Ștefan Capșa, va ajunge cojocar de profesie. Erijându-se în păstrătorul tradiției, Constantin și-a petrecut anii de tinerețe în tăbăcăria tatălui său. În anul 1818 s-a căsătorit cu Ana (1801-1875), născută Vasiliu, fiica unui negustor înstărit din Ploiești. La vârsta de patruzeci de ani, Constantin Capșa era un blănar respectat în breaslă cu nouă copii de crescut și educat. Pe la anul 1830, consideră că a sosit vremea să-și extindă afacerea și cumpără un „*local de prăvălie*” de la Elenca Capșa, nepoata din partea fratelui mai mare, pe nume Cristache, stabilită la Ploiești (Ioniță, 2000, 62). Prăvălia, deschisă în zona „*Hanul lui Zamfir*” din București, va fi destinată comercializării mărfurilor de tăbăcărie finită. Ea îl va ajuta să se integreze mai bine în comerțul intern și extern cu produse din piele și blană. Orgolios, drămuind fiecare bănuț, spera să asigure copiilor un viitor prosper. N-a fost să-i vadă pe toți „*așezați*”, întrucât trece în lumea celor drepti la numai cincizeci și unu de ani, lăsând în urmă o mică avere, pe care Ștefan și frații săi aveau să o împartă „*voluntar*” în anul 1875, după moartea Anei Capșa (Ioniță, 2000, 63).

Cât despre urmașii „*blănarului*”, patru din cei opt băieți Capșa vor absolvi școli înalte în străinătate: Nicolae avea să studieze matematica la Paris, devenind, potrivit lui George Potra, întâiul valah cu doctorat în matematică; Dumitru a luat drumul Franței pentru a studia teologia. Ion obține diploma de inginer la Viena, iar Ștefan pe cea de „*doctor în medicină și chirurgie*”, tot la Viena. Ceilalți patru: Constantin, Anton, Vasile și Grigore preferă comerțul cu „*cofeturi*”. Împreună vor întemeia cofetăria și „*Casa Capșa*”. În sfârșit, Sofia, unica fiică a soților Capșa, s-a căsătorit cu Petre Davidel, funcționar de rang superior în Ministerul de Externe și a avut o existență confortabilă (Potra, 1990, 401).

La moartea tatălui, Ștefan Capșa avea nouăsprezece ani. Absolvisc gimnaziul și manifesta o înclinație pentru profesia de doctor. Încurajat de mamă și sprijinit financiar de unchiul Ștefan Cernovodeanu, se înscrie și urmează cursurile Facultății de Medicină de la Viena. În paranteză fie spus, cursurile universitare erau, peste tot în Occident, contra cost. Pentru un student, frecventarea cursurilor presupunea mai întâi achitarea unor sume considerabile. Titlul de „*doctor în medicină și chirurgie*” avea să-l ia Ștefan Capșa în anul 1850, în urma susținerii tezei de doctorat; subiectul tratat ținea de specializarea chirurgie obstetrică (Gomoiu, 1938, 61).

Cu diploma de doctor în buzunar, Ștefan Capșa se întoarce la București. În iulie 1851 obține dreptul de „*liberă practică*” și începe să profeseze în sectorul privat (*Buletinul Oficial al Prințipatului Țării Românești*, nr. 58, 6 iulie 1851, 229). Doi ani mai târziu, în aprilie 1853, domnul Barbu Știrbei (1849-1853, 1854-1856), care avea în desfășurare un proiect de modernizare medicală a Valahiei, îl numește „*vremelnicește*”, în locul chirurgului Grigore Singros, „*doctor secundar*” la Spitalul Colțea (*Buletinul Oficial al Prințipatului Țării Românești*, nr. 19, 13 aprilie 1853, 74). Recomandarea pentru numirea în funcție venise din partea doctorului Apostol Arsaki, pe atunci inspector al Eforiei spitalelor.

Amintesc că în anul 1853 Spitalul Colțea se afla în administrația Eforiei spitalelor,

iar aceasta din urmă sub controlul domnitorului. Responsabil de această situație era fostul domn regulamentar Gheorghe Bibescu (1842-1848). Invocând netransparența în luarea deciziilor și risipa de capital, în anul 1847 a hotărât să desființeze Eforia spitalelor pământenești cu consiliile ei de epitropi și să pună în loc o „*casă pentru spitale*” cu o „*singură epitropie sau direcție*”, pe care o va numi în actele publice de mai târziu **Eforia spitalelor**. Ținta domnului a fost „*bugetul veniturilor și cheltuielilor*” de care dispuneau fundațiile Colțea, Filantropia și Sfântul Pantelimon. Printr-un „*ofis domnesc*” puterea de decizie asupra „*actelor milostive*” pe care le făcea Eforia a fost transferată de la epitropi la domn. În felul acesta, autonomia instituției a fost anulată. Din acest moment, domnul va fi cel care aprobă bugetul instituției, indică unde să se îndrepte banii și ce sumă anume, verifică circulația capitalului și are ultimul cuvânt în numirea epitropilor.

Și totuși, din rațiuni ce țin de voința testamentară, Bibescu a ales să-i numească epitropi pe fondatorii așezămintelor caritabile sau – în cazul în care nu mai existau – pe rude ale acestora: „*orânduim Efori pe Domnul logofătul Mihail Racoviță, logofătul Constantin Herescu și logofătul beizadea Scarlat Ghica*” (Gălășescu, 1906, 417-418; Bercuș, 1979, 72-86)¹. În plus, inspirat de formatul vechii Eforii, Bibescu mai numește „*pe lângă*” noua Eforie „*un doctor, însărcinat cu speciala îngrijire doctoricească a acestor spitale*”. Acestora le va trasa domnul sarcina de a elabora un regulament, pe seama căruia să funcționeze Eforia și să se desfășoare serviciul medical în spitalele ei. Cererea s-a materializat până să se sfârșească anul 1847 și a luat forma Regulamentului „*pentru Eforie și spitaluri*” (Gălășescu, 1906, 417-418).

La Spitalul Colțea a stat Ștefan Capșa un an de zile. Funcția presupunea în principal competențe și servicii de chirurgie. În grija lui erau plasați „*cei răniți*”, adică „*pătimașii*” spitalizați care aveau nevoi de natură chirurgicală, acestora trebuia să le dea „*toate ajutoarele câte spânzură de meșteșugul său*”, pe ei îi „*va vizita*”, eventual însoțit de o grupă de elevi de la Școala de mică chirurgie, dimineața la „*8 ceasuri*” și după amiază „*la 4 ceasuri*”, lor le va scrie rețete, îi va convinge să urmeze tratamentul și le va rândui dieta „*dupe starea lor*”, aceasta din urmă însemnând cantitatea de „*pâine și vin*” pentru unii, iar pentru alții „*porția jimblei și a cărnei*” (Gălășescu, 1906, 425-426). De administrarea medicației la fiecare bolnav spitalizat se ocupau infirmieri, acei „*rândașii de prin sălile bolnavilor*”; pe ei trebuia doctorii spitalului să-i instruiască, ca „*doctoriile cele orânduite și hrana cea trebuincioasă să li se dea la vreme*” pacienților (Gălășescu, 1906, 425-426). Alte îndatoriri erau de natură administrativă și le împărțea cu „*căpetenia de clinică*”, adică cu „*doctorul primar*”. Amândoi „*vor lua seama tuturor bolnavilor*” internați, iar în caz de „*obștescul sfârșit*”, vor încuviința reținerea și supravegherea cadavrelor pentru „*48 de ceasuri în vreme de iarnă și 24 ceasuri în vreme de vară*”, după care le vor îndrepta către

1. Mulțumesc profesorului Nicolae Marcu pentru semnalarea volumului lui Constantin I. Bercuș și precizările pe acest subiect.

„școala doctoricească și hirurgicească, afară numai dacă trupurile morților se va cere de către al lor părinți sau rude”. Nu în ultimul rând, cei doi doctori vor face „poliție în lăuntru odăilor, spre a se păzi curățenia și buna orânduială, aducând la cunoștință, pe toți acei ce se vor depărta de ale lor datorii și la întâmplare de nesupunere să-i arate economului ca să-i pedepsească” (Gălățescu, 1906, 425-426).

Pe toate acestea avea să le îndeplinească Ștefan Capșa cu dăruire și „onestitate”, pentru că, scrie doctorul Alexandru Sutz, era în firea lui să fie un „medic sclav al datoriei sale, sclav al datoriei către omenirea suferindă, sclav al datoriei către țară” (*Annalele Medicale Române*, nr. 8, 1 februarie 1885, 281-282). În „Raportul statistic pe anul 1853”, adresat Comitetului carantinilor, doctorul Capșa identifica neajunsurile spitalului: paturi insuficiente, bolnavi internați de-a valma, „și cei cu boale cronice și cei cu boale chirurgicale”, tehnică medicală depășită, practici învechite (S.A.N.I.C, Fond Comitetul Carantinilor, dosar 1.070, 1854, f. 591). În mod inevitabil, toate acestea se reflectau în „mortalitatea mare a spitalului”. Are și câteva sugestii pentru „dregerea și ameliorarea spitalului ca să dea ajutorul într-un chip firescu”: „să se crească numărul de paturi”, „neapărat să se sporească grijitori de bolnavi în spital, pe lângă bucătar și spălătorese”, „o mai mare curățenie a odăilor și curtei spitalului ar fi doritoare” și, în sfârșit, să se „oblige ca lista de bolire și mortalitate, cum și foaia de observație a pătimășului” să fie zilnic completată, așa cum se procedează „în toate spitalele din Austria și Europa” (S.A.N.I.C, Fond Comitetul Carantinilor, dosar 3, 1851, f. 14).

La acea vreme, buna funcționare a spitalelor Eforiei depindea de două lucruri, în egală măsură importante: de fondurile alocate și de dăruirea directorului spitalului și a echipei sale. În chestiunea fișelor individuale de observație clinică, decizia de implementare și modul de completare au aparținut în totalitate „conducerii” spitalelor. Capșa va lua notă de această posibilitate în anul 1854, atunci când, ajungând „doctor primar la Institutul de Nașteri”, impune practica completării zilnice a „foilor” pentru toate „pătimașele Institutului” (S.A.N.I.C, Fond Comitetul Carantinilor, dosar 3, 1854: f. 14, 15 și 16)². 1854 este și anul când Ștefan Capșa debutează în învățământul medical. Vreme de treizeci și unu de ani, între 1854 și 1885, va preda „Cursul de moșit” la „Școala de moașe” de la Institutul Maternitatea, din București.

„Institutul de nașteri” (denumit ulterior Maternitatea) a fost spitalul de suflat al doctorului Capșa. O dovedesc anii petrecuți aici, din 1854 până la sfârșitul vieții. Istoria spitalului începea în 1839, când banul Mihail Ghica (1794-1850), fratele mai mare al lui Vodă Alexandru Ghica, ctitor și efor al spitalului Pantelimon, înființa „așezământul” cu gândul să „primească femei sărace, la vremea facerei și a leuziei lor” și să „slujească drept școală pentru învățătura acelor care vor voi să urmeze meșteșugul moșitului”

2. Mulțumesc chirurgului Mihai Popa-Teodosie (de la Institutul Oncologic Fundeni) pentru expertiza dată asupra importanței foilor de observație clinică.

(Gălășescu, 1906, 704). Sec spus, spitalul era menit să asigure asistență la naștere femeilor nevoiașe și să producă specialiști „în meșteșugul moșirii”.

Pentru înființarea institutului, Mihail Ghica cumpărase, încă din septembrie 1837, de la „serdarul Ion Jianu și Evdochia Jianu”, casa „din mahalaua Radu Vodă, vopseaua de Albastru” (Gălășescu, 1906, 703-704). În una din cele două camere ale casei, în așteptarea „femeilor sărace care vor veni să se ușureze”, s-au amenajat 12 paturi. Instituția odată înființată a fost trecută în custodia Eforiei spitalelor pământenești și finanțată din „veniturile spitalului Sfântul Pantelimon” (Gălășescu, 1906, 718). „Proiectul pentru organizația din lăuntru a spitalului precum și a școlii pentru învățătura moșitului” a intrat în vigoare la 10 iulie 1839; autorii săi, Mihail Ghica, Mihail Racoviță și Alexandru Ghica, mari boieri, ctitori și epitropi ai Eforiei, au sugerat ca „pe lângă acest institut” să fie organizat și un muzeu, în care să se conserve „monstruozițiile umane”. În anul 1851, Eforia a decis să sporească numărul paturilor spitalului la 24, iar patru ani mai târziu, în 1855, tot ea a „chibzuit ca învățătura meșteșugului moșitului să se facă atât la partea sa teoretică, cât și la cea practică, după un plan mai dezvoltat decât avea atunci”. Responsabil cu întocmirea „fără zăbavă” a proiectului de reorganizare a școlii a fost desemnat Ștefan Capșa, „doctorul primar al Institutului” (Gălășescu, 1906, 719).

Ceea ce Ștefan Capșa a făcut. În iunie 1855, „Proiectul pentru organizația școlii de învățatură al meșteșugului moșirei în institutul de naștere din capitala București” era promulgat de domnitor și urma să intre în vigoare „la 1 septembrie 1856” (Gălășescu, 1906, 722). Textul proiectului era menit să acopere totul, de la alfabetizare la specializare medicală. La început sunt precizate câteva chestiuni de ordin administrativ: data deschiderii școlii sau a „cursului de moșit” (la „1 septembrie a fiecărui an”), numărul elevilor admiși anual („să nu treacă de 12”) și condițiile de înscriere la școală. Acestea din urmă au fost stabilite prin articolele 3, 4 și 5; prin urmare, „cursul de moșit” se adresa numai femeilor, fără „nicio distingere de nație și religie”, cu condiția să fie „măritate sau văduve”, să aibă „cunoștința limbei române”, vârsta între 20 și 35 de ani și o conduită „moralicește bună” (Gălășescu, 1906, 720).

Alte capitole privesc programa „cursului”. Planul era construit să se întindă pe o durată de doi ani și să fie împărțit „în trei părți”: de la 1 septembrie până la sfârșitul lui decembrie, elevele școlii participau la „cursul pregătitor”, aici învățau deprinderea „citirei și scrieri în limba română”. Alfabetizarea era urmată de dobândirea cunoștințelor teoretice de moșit; astfel, din ianuarie până „la sfârșitul lui iunie”, elevele audiau „cursul teoretic”, pe care, din iulie până la „sfârșitul lui iulie anul următor”, îl completau cu un „curs practic”, atât de necesar dobândirii abilităților practice în materie de moșit. Școlarizarea se încheia cu „examenul ce se va face” și cu „slobozirea diplomelor”, în baza cărora absolventele puteau practica „meșteșugul moșirii” (Gălășescu, 1906, 719-720).

Prin aliniate speciale s-a reglementat locul profesorului, al doctorului și al elevului în cadrul școlii. Lecțiile de scris și citit reveneau unui „osebit profesor”, care le ținea de „3

ori pe săptămână”, în ședințe de „2 ore pe zi”. În grija „doctorului primar al spitalului” intra doar „cursul teoretic”. Pe acesta urma să-l predea doctorul Capșa „de trei ori pe săptămână: lunea, miercurea și vinerea”, în lecții „de câte o oră pe zi”. La curs trebuia să fie prezent „totdeauna și doctorul secundar, care o dată pe săptămână, sâmbăta, va face repetiție” cu elevele „dupe principiile adoptate de doctorul primar”. Cât privește cursantele, încă de la primele ore de curs erau „îndatorate” a însoți pe doctor la „vizita zilnică” în spital, „ca să aibă prilej doctorul a face explicațiile practice”, apoi să exerseze practic cunoștințele dobândite la cursul teoretic, fie ziua, fie noaptea – în timpul „gărzilor” – după un program „hotărât” și sub supravegherea moașei, până când deprindeau „meșteșugul” și erau în stare de-a „moși însele femeile” (Gălășescu, 1906, 720-722)³. Pe scurt, „cursul de moșit” a fost conceput pentru a produce moașe profesioniste.

Cum stăteau lucrurile la trei ani după aplicarea proiectului ne spune fără echivoc doctorul Gredianu, în raportul către Eforia spitalelor, din 17 iunie 1859⁴. Potrivit raportului său, toate lăsau de dorit la „spitalul Maternității”. De la „doctorul primar” până la „împiegații” spitalului – care lăsau să intre în spital „de dimineață și până seara târziu” pe vizitatorii pacienților – nimeni nu-și făcea treaba cum scria în regulamentul spitalului din anul 1839 sau în cel al școlii din 1855. Vinovat de această stare era chiar Ștefan Capșa. Nu avea calități de organizator și era prea puțin interesat de ceea ce se întâmpla în subordinea sa. În plus, ocupa „pe lângă altele, și două posturi de spital, unul aici”, la Maternitate, „și altul la spitalul Brâncovenesc, de vreo șase sau opt luni, deși sub titlul de provisoriu”. Ceea ce, continuă inspectorul Gredianu, nu era tocmai în regulă: „în toate țările lumii, un doctor poate ocupa douăzeci de funcții în același timp, dar niciodată două servicii de spital, nici chiar sub același acoperământ, decum despărțite”. Pe lângă blamul aruncat asupra funcționarilor spitalului, Gredianu invocă și risipa banilor Eforiei. Aceasta cheltuia sume importante cu plata personalului (doctorul primea „1.000 lei pe lună”, „ajutorul” de chirurg „500 lei pe lună”, iar moașa „750 lei pe lună”), cu întreținerea școlii și a celor „24 de paturi” în schimbul unor servicii mediocre (S.A.N.I.C, Fond Eforia spitalelor civile, dosar. 58, 1859, f. 31-37; raportul este publicat de Gălășescu, 1906, 454-455).

Nici „Școala de învățătura moșitului” nu arăta bine. Dimpotrivă, inspectorul Gredianu o găsește într-o „stare deplorabilă”, și o compară cu „starea unei cancelarii

3. Despre avatarele învățământului din Valahia, trimitem la cartea lui Alex Drace-Francis, *Geneza culturii române moderne. Instituțiile scrisului și dezvoltarea identității naționale 1700-1900*, Polirom, Iași, 2016; o seamă de documente privitoare la școală și elevi au fost publicate de Ramona Caramela, „În etatea critică a amorului”. *Copilărie, adolescență, sexualitate și educație publică (deceniile șase-opt ale secolului al XIX-lea)*, în *Sexualitate și discurs politico-religios în societatea românească premodernă* (ed. Constanța Vintilă-Ghițulescu), Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2016, 299-341.

4. V. Gredianu, recent întors de la studii în Occident, fusese numit inspector al Eforiei spitalelor în aprilie 1859, în locul doctorului Apostol Arsaki.

de zapciu, de dinaintea regulamentului, când dosarele se păstrau în desagiile carului și când administrația se făcea dupe istoricul Lude” (Gălășescu, 1906, 454-455). Multe i se reproșează doctorului Capșa: „N-am găsit aici nici registru, nici catalog de numărul și notele școlărițelor; am văzut pe școlărițe de un an neștiind încă să citească și pe profesorul de limba română transformat în acușor, făcând lecție de acușamente; n-am găsit măcar cinci foi de text, dupe care să se facă lecția și dupe care să învețe școlărițele. Profesorul doctor vine și șade când și cât-l iartă timpul, iar nu cât îi cere trebuința și cât îi impune instituțiile școlii?” (Gălășescu, 1906, 456). O atare stare de fapt are consecințe lesne de intuit asupra viitorului societății – scrie inspectorul –, iar Eforia, în necunoștință de cauză, este și ea „părtașă”, fiindcă eliberează „pe fiecare an un număr oarecare de certificate de moașe, autorizându-le a aduce drept merit ignoranței lor, la patul bolnavelor în durerea nașterii”. Mâhnit de cele văzute, inspectorul Gredianu recomandă închiderea școlii: „s-ar face mult mai bine omenirei, închizându-se, decât lăsându-se într-o astfel de stare”; sau măcar să fie obligat doctorul Capșa să renunțe la unul din „serviciile de spital” și „până la 1 octombrie viitor” să întocmească „un text de acușament”, pe care să-l pună la îndemâna cursantelor (Gălășescu, 1906, 456).

Până la sfârșitul anului 1859, Ștefan Capșa traduce din germană – la cererea expresă a Eforiei spitalelor – volumul *Arta moșitului. Manual pentru învățătura moașelor*. În prefața volumului, doctorul Capșa descrie o altă față a instituției pe care o diriguia. Mai întâi, subliniază rațiunea pentru care „școala de moașe” funcționează pe lângă „Institutul de Nașteri”: „dă posibilitatea elevelor de a observa și a practica cele învățate în teorie” (Capșa, 1859, III). Așa cum se prezenta Institutul în anul 1859 părea să-l mulțumească: „s-a dat o întindere mai mare acestei instituții, prin reclădirea din nou a localului și îndoirea numărului paturilor; crescând astfel numărul lehuselor și prin urmare și materialul pentru observarea și practica elevelor” (Capșa, 1859, IV). Mulțumitoare îi pare și „programa” de învățământ (pe care, la cerea Eforiei spitalelor, chiar el o concepușe), deoarece „corespunde cerințelor și obligă pe eleve la un curs de doi ani” (Capșa, 1859, IV). În ce privește manualul de studiu și cunoștințele transmise elevelor, Ștefan Capșa afirma: „la intrarea în serviciu am găsit un manual pentru moașe făcut de antecesorul doctor Sporer; însă prefer a urma sistema și metoda lui Naegele” (Capșa, 1859, V). Se poate deduce de aici că exista o diferență de viziune și cultură medicală între cele două manuale, iar Capșa a optat pentru modelul vienez, pe care, până la urmă, a reușit să-l impună și la Școala de chirurgie de la Mihai Vodă. La sfârșitul prefetei, în cuvinte simple, își exprima regretul că nu a reușit să traducă „mai din vreme” cartea celebrului profesor vienez. Amânarea are o cauză obiectivă: „fatalitatea unei boli destul de chinuitoare”, care-l „prigonește de un timp mai îndelungat” și-l obligă la „multe întreruperi regretabile” (Capșa, 1859, V).

Provocat de raportul Gredianu, doctorul Carol Davila, numit de domnitorul Alexandru I. Cuza (1859-1866) director al Serviciului medical, inspectează „spitalul de nașteri”, în decembrie 1859. Ce găsește este de natură să-i dea dreptate raportorului

Gredianu: „*umezeala sta pe ziduri*”, iar „*încăperile erau în așa deplorabilă și vătămătoare stare, încât nu puteau servi nicidecum pentru un spital*”. Davila însă pune starea proastă a spitalului pe seama amplasării nefericite a localului și nu pe calitățile de manager ale doctorului Capșa. Remediu găsit este radical: „*construcția altui local*” (Gălășescu, 1906, 722-723); iar Davila îl face cunoscut Eforiei în mai multe rapoarte și cereri. Până la urmă, în anul 1881, Eforia a renunțat la clădire, scoțând-o la vânzare. A cumpărat-o primăria Bucureștiului și a transformat-o în școală. Pentru Institutul Maternitatea, Eforia a închiriat o casă în strada Mântuleasa, „*despărțitura de negru*”. Aici a funcționat institutul până în 1883, când a fost mutat în clădirea „*cea nouă din curtea spitalului Filantropia*” (Gălășescu, 1906, 722-723).

Hotărât lucru, doctorul Capșa n-avea spirit de organizare, însă trăia în ambianța proiectelor medicale și participa la întocmirea și implementarea lor. În anul 1856 a făcut parte din comisia care a gândit și redactat proiectul de înființare, organizare și funcționare a Școlii de chirurgie de la Spitalul Mihai Vodă. Proiectul, conceput după modelul școlilor secundare de medicină din Franța, prevedea expres fuziunea celor două școli de felceri (a spitalelor civile și a spitalelor ostășești) într-o „*școală superioară de chirurgie*”, cu durata studiilor de patru ani. La 6 martie 1856, după ce fusese înaintat primului-ministru, pentru a fi adus la cunoștința guvernului și Adunării, proiectul a primit acceptul domnului (*Buletinul Oficial al Țării Românești*, nr. 21, 12 martie 1856, 81; Ghelerter, Duțescu, 1963, 14). Conform regulamentului de funcționare, după patru ani de studiu (petrecuți în regim de cazarmă), absolvenții școlii primeau diploma de „*magistru în chirurgie*” și erau angajați în „*serviciul oștiri*”. Studenții „*mai silitori*” aveau posibilitatea, în urma unui concurs de burse, să-și întregescă studiile în străinătate și să obțină titlul de „*doctor în medicină*”. La Școala de chirurgie, timp de doi ani, a ținut Ștefan Capșa „*Cursu teoretic de moșitu obstetricu*” (*Monitorul Medical al României*, nr. 10, 15 aprilie 1862, 74). I-au fost alături, în calitate de colegi, Carol Davila – profesor și director al școlii, Iuliu Barasch, Nicolae Turnescu și Petre Protici.

Despre Ștefan Capșa profesor la Școala de chirurgie avem un comentariu, lăsat de doctorul C. D. Severeanu, fost student al școlii pe vremea lui Capșa, merit să-i asigure postumitatea. În *Amintirile* sale, Severeanu reține – cu mult umor – exigența profesorului la examinare, tonul aspru și limbajul ironic, pe alocuri prea liber: „*Profesorul Capșa avea și el damblale lui, mai cu seamă cu moașele. Pe atunci se primeau eleve femei cu totul fără nicio învățătură. Capșa le pretindea să știe cât el. Când pune pe o elevă să examineze o gravidă, eleva se fâstăcea de frică și spunea alte bazaconii, iar el începea: așa soro, nda, așa, este, nu este, nu știi nimic surioară, nu, nda, nu știi; la bidinea, nu la moșit, că nu știi nimic, nimic*” (Severeanu, 1929, 147). Muștrarea elevelor era de fapt tactica didactică prin care înțelegea Capșa să-și responsabilizeze studenții față de viitoarea lor profesie. Severeanu își amintește câte ceva și despre „*firea*” profesorului. Avea un temperament nestatornic și o dispoziție care se întuneca la fel de repede și de des pe cât se însenina,

aceasta din urmă se întâmpla mai cu seamă „când îi spunea cineva de o afacere din care avea să câștige ceva” (Severeanu, 1929, 147).

Între anii 1858 și 1869, când Școala Națională de Medicină și Farmacie se organizează în Facultatea de Medicină, Ștefan Capșa ține cursul de „*Obstetrică*” în clinica spitalului Maternitatea (*Monitorul. Ziarul Oficial al Țării Românești*, nr. 274, 19 noiembrie 1860, 1316). În același timp, îl întâlnim în calitate de expert la tot felul de comisii de examinare sau de jurizare, în vederea acordării titlului de „*ofițer de sănătate*” sau de „*maestru în farmacie*”. De pildă, în anul 1860, este cooptat în „*juryul*” pentru concursul „*de externat și internat în spitalele civile*”. Pe seama concursului, primul de acest fel organizat de Școala Națională de Medicină și Farmacie, doisprezece „*studenți meritoși*” au fost selectați „*interni ai spitalelor Colțea, Filantropia, Maternității și Spitalul de copii*”, iar alți patru au fost trimiși ca bursieri ai statului să studieze în Occident: Constantin Chercea și Nichita Andrișoi la Paris „*pentru medicină*”, iar Constantin Coțescu și Mihail Popescu la „*Școala de la Altorf*”, pentru a se specializa „*în arta veterinară*” (*Monitorul. Ziarul Oficial al Țării Românești*, nr. 193, 13 august 1860, 889 și Siupiur, 2004, discută despre tinerii plecați la studii în Occident). Din comisie au mai făcut parte doctorii Gheorghe Polysu, Nicolae Turnescu, Iuliu Barasch și Petre Protici. Doi ani mai târziu, în 1862, îl întâlnim, alături de Nicolae Turnescu și Ludovic Fialla, la comisia de acordare a titlului de „*ofițer de sănătate*”. Candidații au fost trei: Ion Nicolescu din București – Ilfov, Alphons Lebiez din „*orașul Angers, districtul Menéloire, Franța*” și Theodor Alexandrescu, din București – Ilfov. Calificativele acordate sunt încurajatoare pentru cariera viitoare a absolvenților: „*perfectament*” pentru Alphons Lebiez și „*prea bine*” pentru ceilalți doi (*Monitorul Medical al României*, nr. 16, iulie 1862, 120-121).

În anul 1865, alte comisii, noi îndatoriri. De pildă, la cererea „*Societății medicale științifice*”, Ștefan Capșa acceptă să facă parte din „*comisia de cercetare*” a lucrării doctorului Frumușeanu. Lucrarea, intitulată „*Raportul mutual ce există între obstetrică și legile conjugale*”, a fost apreciată de recenzori, iar autorul, pe seama ei, a fost admis între membrii societății (*Gazeta Medicală*, nr. 3, 20 martie 1865, 18). Examinator a fost Capșa și în comisia prezidată de Iuliu Theodori la Școala Națională de Medicină și Farmacie. Rezultatul: candidații Dimitri Nicolaide și Ion Niculescu reușesc „*trecerea celui de-al cincilea examen de licențiatu în medicină și chirurgie*” (*Monitorul Medical al României*, nr. 6, 18 februarie 1865, 43). Aceste exemple nu sunt singulare, iar prezența lui Capșa în calitate de examinator la comisiile de evaluare o punem pe seama deținerii titlului de profesor și conducător de „*clinică obstetrică la Spitalul Maternității*”, calitatea i-a fost reconfirmată de domnitorul Cuza prin „*înaltul ordin din 17 martie 1862*” (*Monitorul Medical al României*, nr. 8, 27 martie 1862, 57).

Cariera universitară a lui Ștefan Capșa avea să înceapă în anul 1869, odată cu înființarea Facultății de Medicină din București. La început a fost profesor suplinitor de „*istorie naturală*”, iar din 1872 „*profesor definitiv*” la „*catedra de obstetrică theoretică și*

practică” (*Monitorul Oficial al României*, nr. 276, joi 14/26 decembrie 1872, 1487). În ce privește opera științifică, după o nouă editare a *Artei moșitului*, în 1866, Ștefan Capșa refuză să mai traducă alte manuale sau să scrie cărți originale de medicină. Nu preferă nici articolul de gazetă. O singură excepție: în ianuarie 1867, publică articolul „*Amputația colului uterin*” (*Monitorul Medical al României*, nr. 1, ianuarie 1867, 4). Studiul seamănă, în stil, cu prelegerea de la catedră asupra unui caz clinic: cu interogații asupra diagnosticului („*ce poate fi dacă la examenul extern al regiunii hipogastrice, «pacienta» nu acuză durere, nu se găsea tumore și glandulele inghinale neinfiltate?*”), cu răspunsuri și explicații clare (*Monitorul Medical al României*, nr. 1, ianuarie 1867, 5).

Ștefan Capșa a predat la Facultatea de Medicină vreme de aproape șaisprezece ani, din 1869 până în ianuarie 1885. Despre acest timp își amintesc cu nostalgie câțiva foști studenți. La fiecare oră de curs s-a străduit, potrivit necrologului semnat de studenții facultății, „*să-și îndeplinească cu sfințenie și abnegație datoria sa*”. Ca profesor era deopotrivă punctual, generos, sever, exigent. „*Mai niciodată nu lipsea de la curs și totdeauna prelungea ora sa regulamentară nevoind să țină seama de alt program decât de acel pe care i-l dicta dorința călduroasă de a instrui*” (*Spitalul. Revista Medicală*, anul V, nr. 1, ianuarie 1885, 2). În pofida personalității sale impulsive și exigente, „*toți studenții au iubit pe doctorul Capșa*” și „*nimeni nu cârtea împotriva asprimii lui, căci n-o întrebunța decât spre binele și folosul elevilor săi, și niciodată cu pasiune*”. Sub masca rece a profesorului, studenții au văzut „*nu numai pe profesorul pătruns de nobila sa chemare, dar încă pe povățuitorul binevoitor, care cu aceeași dragoste și devotament ne iniția și în practica grelei sale arte și căuta prin sfaturile-i părintești să ne înobileze și inimile, ca să fim odată în societate adevărați apostoli ai binefacerii*” (*Spitalul. Revista Medicală*, anul V, nr. 1, ianuarie 1885, 2). Modestia și măsura sunt cele două valori pe care, de la catedră, a încercat Ștefan Capșa să le insuflă tinerilor studenți: „*Fiiți modești, ne zicea adesea, și feriți-vă de ostentațiune, dacă voiți să fiți respectați și demni de numele de medic*” (*Spitalul. Revista Medicală*, anul V, nr. 1, ianuarie 1885, 2).

Chiar dacă obligațiile de la spital și facultate era destul de solicitante, Ștefan Capșa a reușit să-și facă timp pentru familie. Era căsătorit cu Maria Mummiali (1836-1881), fiica unui negustor grec, despre care se cunosc surprinzător de puține lucruri. Soții Capșa erau discreți în toate, cu atât mai mult în privința vieții de familie. Din cei șapte copii numai trei fete au supraviețuit: Elena, Aretia și Sofia. În casa doctorului Capșa a locuit un timp și Ana Capșa, mama doctorului, venită anume să-l ajute la creșterea copiilor (Ioniță, 2000, 64).

Timp și-a găsit doctorul Capșa și pentru prieteni. Față de o anumită familie simțea o simpatie profundă și o îndrăgea în mod deosebit. Este vorba de familia Davila. În Arhiva Bibliotecii Academiei Române se află o telegramă a soților Capșa către Carol Davila, care emoționează și tulbură. Telegrama e din 22 mai 1865 și e prilejuită de botezul celui de-al doilea copil al Anicăi și Carol Davila: Elena (1865-1954, căsătorită cu Ioan Peticari, ofițer în armata română). Dincolo de cuvintele uzuale – „*felicitățile noastre sincere*” –, folosite în

astfel de cazuri, telegrama dă seama de comuniunea sufletească pe care era clădită prietenia celor doi (B.A.R., Fond Davila Carol, ms. S11/XCIV, 1). Așa cum mai târziu, la 14 ianuarie 1874, Ștefan Capșa avea să împărtășească durerea prietenului său prilejuită de moartea Anicăi. Mai mult încă, Ștefan Capșa a făcut parte din comisia de investigare a morții soției lui Davila. Verdictul comisiei a fost limpede: Anica Davila a murit în urma unui accident farmaceutic de neiertat. În loc de „chinină”, cum ceruse doamna Davila, farmacistul spitalului Colțea i-a dat „*stricnină muriatică*”! Bineînțeles, nu cu intenție. Dintr-o neglijență crasă, farmacistul care se ocupa de aprovizionarea farmaciei etichetase greșit conținutul flaconului (*Gazeta medico-chirurgicală a Spitalelor*, nr. 1, 20 ianuarie 1874, 14-15).

Carol Davila nu a fost singurul prieten al lui Ștefan Capșa. O strânsă prietenie a legat cu doctorul Alexandru Sutz (multă vreme directorul Spitalului Mărcuța din București). Și ce dovadă mai bună putem invoca decât „*ultima salutare*” pe care Sutz o face la moartea „*amicului*”, pentru a-și exprima durerea (*Annalele Medicale Române*, nr. 8, 1 februarie 1885, 281-282). Printre „*regretele profunde*”, Alexandru Sutz strecoară amintiri legate de modul cum înțelegea Capșa să-și îndeplinească „*misia de medic*”: „*Cine nu l-a văzut bolnav și suferind, sculându-se de la masă, părăsind patul său de odihnă, zi și noapte, în timp de viscol, în timp de iarnă, pe jos sau în trăsură, cu răsplată sau fără răsplată, și alergând să-și dea ajutorul său medical vreunei femei nenorocite în dureri de facere, vreunui bolnav ce aștepta o mângâiere, vreunui copil care țipa în suferință*” (*Annalele Medicale Române*, nr. 8, 1 februarie 1885, 282). Plecarea definitivă a lui Capșa i-a afectat nespus și pe membrii familiei Hasdeu. Cele două familii se aflau în relații amicale și se vizitau regulat. Adeseori doamnele își făceau diverse servicii pentru care își mulțumeau reciproc. Așa va proceda Iulia Hasdeu în 1872, într-o telegramă, scrisă în franceză, către „*madame Capșa*”, unde îi mulțumește „*cu grațitudine*” pentru „*amabilitate*” și ajutor (B.A.R., Fond Bogdan P. Hasdeu, ms. S3/LXXIII, 1).

Evenimentele din februarie 1866, care au avut drept scop detronarea domnitorului Alexandru Ioan Cuza, îl găsim pe Ștefan Capșa la Ministerul de Interne, în funcția de Director general al Serviciului sanitar al României. Fusese numit de Cuza, în ianuarie 1866, în locul doctorului Teofil Glück (*Monitorul Medical al României*, nr. 6, 17 martie 1866, 41). La conducerea Serviciului sanitar a stat Ștefan Capșa vreme de optsprezece ani, din ianuarie 1866 până în ianuarie 1885. În tot acest interval, cancerul la stomac i-a pricinuit mari neplăceri, silindu-l la dese întreruperi (ca în lunile mai și iunie 1866, când îi ține locul doctorul Polysu (*Monitorul Medical al României*, nr. 10, 5 mai 1866, 77), sau în lunile ianuarie, aprilie și august 1879 – de data aceasta interimatul a fost asigurat de doctorul Fotino (*Progresul Medical Român*, nr. 3, 20 ianuarie 1879, 18). De asemenea, în timpul războiului de independență, conducerea Serviciului sanitar a fost preluată de Carol Davila, șeful „*Serviciului oștiri*”). Prin anul 1872 se gândea să renunțe la șefia administrației sanitare. Pesemne spera că eliberat de constrângerile funcției o să-și îngrijească mai bine sănătatea.

Din cei optsprezece ani cât a dirigit administrația sanitară, vreme de opt ani, între 1866 și 1874, Ștefan Capșa a deținut și funcția de președinte al Consiliului medical superior. Cumularea celor două funcții nu era negociabilă. Un articol de lege din anul 1865 privind funcționarea Consiliului menționa limpede: „*Directorul general al serviciului sanitar este Președinte de drept al Consiliului medical superior*” (*Monitorul Medical al României*, nr. 7, 25 februarie 1865, 50). Conducerea unică a fost gândită atunci pentru a preveni, fie prin indicații sau decizii contradictorii, fie prin „*delimitări de responsabilitate*”, funcționarea defectuoasă a sistemului medical. De altfel, cele două instituții aveau aceeași „*cancelarie*” și funcționau sub autoritatea Ministerului de Interne (*Monitorul Medical al României*, nr. 7, 25 februarie 1865, 49).

Separarea celor două funcții avea să o anunțe *Legea de organizare a serviciului sanitar*, în anul 1874. Esența legii consta în desăvârșirea centralizării serviciului sanitar al României. De veghe în sistemul sanitar au fost autorizate să stea două instituții: „*Direcția generală a sistemului sanitar*” – organizată sub forma unui departament special în interiorul Ministerului de Interne – și Consiliul medical superior, căruia legea îi dă un nou rol și o nouă înfățișare. La conducerea „*direcțiunii*” a fost așezat „*directorul general*” – numit de domnitorul țării „*dintre doctorii în medicină cei mai experimentați*”. Directorul serviciului deținea în Ministerul de Interne poziția de vice-ministru și „*depindea direct de ministru*”, care, la rândul lui, putea să-i delege „*parte din atribuțiunile sale*” (Șuta, Tămaș, Ciupală, Bărbulescu, Popovici, 2009, 49). Altfel spus, rostul „*direcțiunii*” (alcătuită la început din 17 membri) era de a veghea la sănătatea și igiena publică, la practica medicală, la personalul medical și farmaceutic. Nu singură, ci împreună cu Consiliul medical superior. Mai exact, „*direcțiunea*” punea în practică ceea ce consiliul preconiza.

Legat de Consiliul medical superior, legea din anul 1874 i-a retras competența de a acorda dreptul de liberă practică și l-a gândit drept „*laboratorul*” administrației sanitare. Aici se strâneau informațiile referitoare la „*starea și necesitățile serviciului medical*”, aici se preconizau „*măsurile de ameliorare a sănătății publice*” și tot aici se întocmeau proiecte, „*instrucțiuni și regulamente*” cu caracter medico-igienic (Șuta, Tămaș, Ciupală, Bărbulescu, Popovici, 2009, 49-50). Totuși, pentru ca deciziile consiliului să capete întrupare în societate, era obligatoriu ca ele să fie „*aprobate de ministrul de interne*”. În ce privește diriguirea consiliului, s-a hotărât că „*Ministrul de interne este de drept președintele consiliului medical superior*” și numai în lipsa acestuia „*va fi prezidat de către directorul general al serviciului sanitar*”. În mod obișnuit, legea rezerva „*directorului general al serviciului sanitar*” numai calitatea de „*membriu*” al Consiliului; altfel spus, devenea unul din cei „*nouă membrii doctori în medicină*” ai consiliului. Toți erau „*numiți de Domnitor*” la „*recomandarea Ministrului de Interne, dintre medicii cei mai distinși prin știință și prin experiența lor*” (Șuta, Tămaș, Ciupală, Bărbulescu, Popovici, 2009, 49-50).

O altă prerogativă importantă a consiliului ținea de supravegherea specialiștilor și a practicii medicale și farmaceutice. Iată ce era trecut în agenda consiliului: „*cercetează și*

clasifică meritele medicilor și a altor agenți sanitari”, le „apreciază aptitudinea în serviciul sanitar”, iar în caz de greșeli „comise în exercițiul artei medicale și farmaceutice” propune „suspendarea sau destituirea din posturi sanitare”. De asemenea, consiliul este cel care „inspectează stabilimentele publice și private sanitare”, se pronunță „asupra tuturor chestiunilor științifice medicale care i se prezintă de diferitele ministere”, „priveghează exercițiul farmaciei și preface la necesitate farmacopeea și taxa farmaceutică” (Șuta, Tămaș, Ciupală, Bărbulescu, Popovici, 2009, 50). Cu alte cuvinte, Consiliul medical superior controlează piața serviciilor medicale. Ochiul consiliului este atent atât la felul cum scriu doctorii rețete, cât și la modul cum spîterul prepară medicamente. El controlează și amendează personalul medical și practica medicală.

E limpede, funcția de director general al Serviciului sanitar și cea de președinte al Consiliului medical superior comportau mari răspunderi. Însă doar directorul general mobiliza și făcea sistemul sanitar să funcționeze. Rostul lui era nu numai să pună în practică ofisuri și regulamente cu conținut medical (emanate de Ministerul de Interne, de instanțele judecătorești sau de Consiliul medical superior), ci trebuia să vegheze și la buna lor funcționare, la corectitudinea și eficiența lor. În același timp, funcția conferea „capului” ei prestigiu, influență și chiar mari venituri. Din surse aflăm că deținătorul celor două funcții (de președinte al Consiliului medical superior și de director general al Serviciului sanitar) primea în anul 1862 un onorariu de 24.000 lei pe an (*Monitorul. Jurnalul Oficial al Principatelor Unite*, nr. 205, 18 septembrie 1862, 857), iar în 1881, nu mai puțin de 17.000 lei anual (Șuta, Tămaș, Ciupală, Bărbulescu, Popovici, 2009, 72).

Din capul administrației sanitare, Ștefan Capșa va semna și va da publicității mai multe rapoarte, instrucțiuni, protocoale și anunțuri, ce dădeau seama asupra problemelor din sistemul medical. Cum ar fi, bunăoară, starea epidemiilor (*Monitorul Medical al României*, nr. 4, 17 februarie 1866, 26) și epizootiilor (*Monitorul Medical al României*, nr. 6, 17 martie 1866, 42) din țară și din afara ei, bolile cele mai frecvente ale populației, posturile vacante din instituțiile medicale (*Monitorul Medical al României*, nr. 8, 17 aprilie 1866, 49), numirile în funcții (*Monitorul Oficial al României*, nr. 133, 19 iunie, 3 iulie 1871, 715) sau actualizarea listelor de doctori cu „drept de a exercita arta medicală în toată întinderea Principatelor Unite Române” (*Monitorul Medical al României*, nr. 9, 27 aprilie 1866, 66; *Monitorul Oficial al României*, nr. 149, 9/21 iulie 1871, 812).

Multe erau bolile de care sufereau și mureau oamenii din România în a doua jumătate a veacului al XIX-lea. Se murea mai cu seamă de holeră și malarie, de variolă, gripă, scarlatină și rujeolă, de pelagră (Bărbulescu, 2015, 186-211) și alte afecțiuni combinate ale stomacului, de tifos și tuberculoză etc. Din acest punct de vedere, în răstimpul cât a condus administrația sanitară, patru au fost prioritățile lui Ștefan Capșa: imunizarea variolică, stoparea epidemiilor de holeră și tifos, medicalizarea venericilor și stoparea epizootiilor.

Din rațiuni ce țin de economia spațiului, vom discuta aici doar despre procesul de variolizare și despre epizootii. Din ordinul lui Capșa, îngrijorat de posibilitatea apariției unor

epidemii de variolă în țară, va fi publicat, în iunie 1871, regulamentul intitulat „*Instrucțiuni asupra executării măsurilor profilactice în contra variolei maligne*” (*Monitorul Oficial al României*, nr. 118, 2/14 iunie 1871, 633). Regulamentul fusese întocmit de Consiliul medical superior încă din mai 1871, pentru a ține sub control epidemia de variolă din județul Brăila. Se știa că boala, denumită popular „*spuzeală*”, izbucnea mai cu seamă în locurile aglomerate, iar prin simptomele ei (puzderia de bășici usturătoare ce invadează corpul) imobiliza victimele la pat (Hale-White, 1935, 11-13). În cele mai multe cazuri, variola era necruțătoare, iar cei care îi supraviețuiau rămâneau cu semne supărătoare pe față și corp. Iată de ce autoritățile încercau să prevină o astfel de epidemie. „*Instrucțiunile*” îi vizau pe medici, pe „*prefecți, sub-prefecți, polițai și primari*” în egală măsură. În esență, autoritățile cereau „*medicilor de județ, medicilor de urbe și medicilor de plăși*” să aibă la îndemână „*o cantitate suficientă de vaccină*” și să imunizeze „*îndată*”, atât „*copiii nevaccinați de la etatea de șase săptămâni în sus*”, cât și pe „*toți ceilalți locuitori de la șapte ani în sus*”. Aceștia din urmă erau imunizați într-o ordine strictă: primii pe listă erau „*elevii de ambele sexe din toate școlile*”, apoi „*dorobanții județelor*” și „*arestații din închisori*”. După rezolvarea „*urgențelor*” se trecea la „*revaccinarea tuturor bolnavilor din spitale*” (*Monitorul Oficial al României*, nr. 118, 2/14 iunie 1871, 633-634).

Variola a bântuit aproape anual satele și orașele României. Prin anul 1880, Ștefan Capșa făcea apel la „*elevii Facultății de Medicină din cursurile superioare*” să se ofere voluntari în procesul de „*revaccinare a populației rurale de prin mai multe județe*” (*Progresul Medical Român*, nr. 25, 28 iunie 1880, 188). Cum adeseori operația de variolizare nu avea rezultatele așteptate, instrucțiunile erau însoțite de „*povețe atingătoare*” de igienă personală și publică necesare „*tuturor lăcuitorilor*”. Prin ele, puterea încerca să-i convingă pe oameni să respecte o serie de norme igienice și comportamentale. De pildă, oamenii erau sfătuiți de importanța spălării „*cu apă fierbinte și cu leșie*” a „*veșmintele, pânzeturile și așternuturilor care au servit la bolnavul de variolă*” sau de „*arderea*” celor ieftine; de dezinfecția cu „*gaz de chlor*” a „*camerei în care a zăcut bolnavul sau s-a ținut cadavrul*”. Populația, în ansamblu, era sfătuită să evite „*contactul cu bolnavi de variolă, cu cadavrul și obiectele de care s-au servit*” (*Progresul Medical Român*, nr. 25, 28 iunie 1880, 188). Dacă se ținea cont de aceste norme este greu de știut, însă ele se integrează în procesul general de modernizare a societății românești. Ramură a medicinei, igiena este invocată de autorități pentru a învinge boala, mizeria, inerțiile.

De epizootiile ce se declanșau în țară cu o frecvență aproape regulată, doctorul Capșa a fost preocupat în mod particular. Era conștient că moartea animalelor, mari sau mici, provoca suferință, foamete și mai ales sărăcie în gospodăria țaranului. Care să fie soluția pentru stoparea sau diminuarea lor? Reacția lui Capșa a fost publicarea „*Regulamentului de poliție sanitară atingătoare de epizootii contagioase ale vitelor cornute*” (*Monitorul Medical al României*, nr. 30, 25 noiembrie 1866, 232). Prin el, sunt făcute publice o seamă de reguli sanitare menite, în viziunea autorităților, să „*poprească boala*” sau să „*apere de*

molipsire comunele învecinate” (*Monitorul Medical al României*, nr. 30, 25 noiembrie 1866, 232). Altfel spus, sunt invocate măsuri de suprimare a epidemiei acolo unde apare și măsuri de prevenție.

„*Măsurile de suprimare*”, luate în ansamblu, formează un pachet de reguli simple, testate de multă vreme prin intermediul carantinei, care se aplicau într-o ordine anume: izolarea zonei afectate, declararea „*boalei*” ca periculoasă, plasarea perimetrului sub supravegherea unei persoane autorizate, controlul periodic al stării de sănătate al animalelor și, în fine, înregistrarea și îndepărtarea vitelor moarte (*Monitorul Medical al României*, nr. 30, 25 noiembrie 1866, 232). Toate aceste norme aveau ca efect stoparea răspândirii bolii, nu vindecarea ei.

Cât privește măsurile preventive, se recomanda „*înființarea cordoanelor sanitare*” și „*interzicerea comerțului cu vite și piei*”. O mențiune specială se referea la vitele moarte: era obligatoriu să fie transportate, „*la un loc determinat și depărtat de la bariera satului cel puțin 300 de stânjeni*”, „*numai în căruță cu cai*” (*Monitorul Medical al României*, nr. 30, 25 noiembrie 1866, 234). Așadar, exceptând ultima măsură care țintește la igiena publică, „*măsurile sanitare*” invocate au un obiectiv limitat: împiedică, în limita posibilului, doar răspândirea bolii, nu și apariția ei. Aceasta era însă posibilitatea medicală a timpului. În fine, pentru a da mai multă greutate regulamentului, autoritățile, prevăzătoare, l-au însoțit cu o seamă de „*penalități*”. Ele sunt, deopotrivă, o formă de pedeapsă și o măsură de conștientizare și disciplinare a norodului. De pildă, proprietarul care nu declara „*vitele bănuite de infecție*” risca „*închisoare de șase zile până la două luni*” și „*amendă de 300 până la 400 lei*”, iar „*posesori de vite ori măcelarii, care ar tăia vite bănuite de infecție*”, erau pasibili la o „*amendă de 300 lei*” și „*confiscarea vitelor*” (*Monitorul Medical al României*, nr. 30, 25 noiembrie 1866, 235).

În același timp, Ștefan Capșa s-a străduit să impună disciplină, ordine și ierarhie în sistemul medical. Între altele a semnat rezoluția prin care li s-a interzis „*bărbierilor*” să mai presteze servicii ce intră în „*funcțiunea subchirurgilor*”, iar „*subchirurgilor*” li s-a reamintit că „*nu se pot confunda cu patronii în chirurgie*” (*Monitorul Medical al României*, nr. 9, 27 aprilie 1866, 66). Rezoluția nu era o noutate. Încă din februarie 1854, fostul protomedic Nicolae Gussi și „*Departamentul Dinăuntru*” – condus de D. Ioanid – atrăgeau atenția asupra „*neexperienței bărbierilor la aplicarea de ventuze, lipitori și luare de sânge*” și îi invitau la un stagiul de calificare la „*Colegiul Național, unde s-a deschis într-adins curs de mică chirurgie*” (*Buletinul Oficial al Țării Românești*, nr. 9, 1 februarie 1854, 33). O altă tentativă de normalizare o înregistrăm în februarie 1861, când Administrația Serviciului sanitar (condusă de Carol Davila) anunța, printr-o „*circulară*”, că va face o reală și corectă distincție între diversele titluri medicale (*Monitorul. Jurnalul Oficial al Principatelor Unite*, nr. 28, 7 februarie 1861, 110-112). S-a avut în vedere pedepsirea uzurpării titlurilor profesionale și a practicilor medicale neautorizate. Zis și făcut. La 6 octombrie 1862, Consiliul medical adoptă un „*instructaj*” de ierarhizare a

principalelor categorii de practicanți în „arta medicală” (*Monitorul. Jurnalul Oficial al Principatelor Unite*, nr. 221, 6 octombrie 1862, 921). Fiecare categorie cu atribuțiile și constrângerile ei. Un scop similar urmărește și „Circulara către domnii medici primari din județe” din anul 1866 (*Monitorul Medical al României*, nr. 33, 25 decembrie 1866, 225). Publicarea și republicarea acestor „circulare”, protocoale sau „instructaje” ne îndeamnă să presupunem că ele erau ignorate de „practicanți”, iar puterea, în dorința de a împinge lucrurile înainte, nu obosea să le tot facă cunoscute. În fine, legea de organizare a serviciului sanitar, din iunie 1874, avea să aducă mai multă rigoare în sistemul medical. Cum? Prin precizarea clară a tuturor titlurilor și funcțiilor medicale, deopotrivă cu fixarea indemnizațiilor pentru fiecare grup medical (medici, farmaciști, veterinari, moașe etc.), prin menționarea explicită a obligativității exercitării practicii medicale doar de specialiști cu diplome universitare sau profesionale și prin stabilirea de norme și protocoale de securitate sanitară (Șuta, Tămaș, Ciupală, Bărbulescu, Popovici, 2009, 45-67).

Despre Ștefan Capșa „înalț funcționar al Statului” ne lasă câteva rânduri doctorul Alexandru Sutzu: „Cine dintre noi nu l-a văzut stând ore întregi, concentrat în sine, cugetând, analizând și disecând o cestiune gravă și delicată și până la fine găsiindu-i soluțiunea nimerită, favorabilă și conformă binelui și interesului public” (*Analele Medicale Române*, nr. 8, 1 februarie 1885, 282). Se pare că era tenace din fire și dăruit cu reale calități umane acest doctor Capșa, zugrăvit de alții ca ursuz și „întunecat la chip”, însă bun profesionist, mereu chemat „pentru dame bolnave” (*Ghimpele*, nr. 5, 12 mai 1868, 3)⁵. Ele îl determină pe Sutzu să-l recomande drept model pentru tinerii medici: „Facă ca viața dr. Capșa să fie un învățământ pentru generațiile viitoare de medici, facă ca junii noștri medici să înțeleagă că un medic, fără a face politică militantă, dar fiind numai însuflețit de dorul către țară și către știință, va putea da mari și reale servicii patriei sale” (*Analele Medicale Române*, nr. 8, 1 februarie 1885, 282-283).

Deși doctorul Capșa era un bărbat bolnăvicios, suferind de cancer la stomac, n-a știut (sau n-a dorit) să spună nu ofertelor și invitațiilor de tot felul. Așa se face că la începutul anului 1873 acceptă să fie numit director al Eforiei spitalelor civile, iar spre sfârșitul anului să participe (împreună cu doctorul Alexandru S. Marcovici) la lucrările Congresul internațional de medicină de la Viena (*Gazeta medico-chirurgicală a Spitalelor*, nr. 14, 26 august 1873, 222). La Viena avea să se reîntoarcă în 1879, pentru a participa la „conferințele ad-hoc”, prilejuite de izbucnirea epidemiei de ciumă din Rusia. Întors în țară, va fi decorat de domnitorul Carol I cu ordinul „Coroana Prusiei, clasa a II-a” (*Progresul Medical Român*, nr. 4, 27 ianuarie 1879, 32).

5. Iată cum era portretizat doctorul Ștefan Capșa în *Ghimpele*, nr. 5, 12 mai 1868, 3: „Chemat iar pentru dame bolnave. Dar ce diferență! Când intră undeva trebuie să-ți ascunzi copii de fătă dacă vrei să nu-i înțerci. Figură așa de cruntă și sanchie că pe bietul bolnav îl ia fiorile, crede că i-a venit ceasul morții de este așa de întunecat chipul doftorului”.

De fapt, Capșa avea acea fire neliniștită tipică oamenilor de acțiune. Nu i-a plăcut să scrie la gazetă, însă a fost un vrednic animator al vieții medicale din Vechiul Regat. Este fondatorul a două reviste de specialitate cu rol în difuzarea științei medicale. În anul 1875, a întemeiat, împreună cu „*un număr de medici*” – Athanasovici, Alexianu, Iatropolu, Polizu, Theodori, Fotino – revista *România Medicală*. Raționamentele ce justificau apariția revistei urmăreau obiective idealiste: „*cultivarea diferitelor ramuri ale științei medicale*”, „*urmărirea progreselor ei în țară și străinătate*”, „*studierea tuturor chestiunilor de interes profesional*” (*România medicală*, nr. 1, 1 februarie 1875, 1). Inițiatorii au reușit să adune în jurul revistei colaboratori vestiți pentru profesionalismul lor: Constantin C. Hepites, Zaharia Petrescu, Gheorghe Polizu, Florea Theodorescu, de pildă. Revista a apărut de două ori pe lună, pe parcursul a doi ani.

A doua revistă, *Annalele Medicale Române*, a fost fondată în anul 1881. Două au fost țelurile urmărite. Mai întâi, publicarea în revistă a lucrărilor și „*dezbatărilor societăților savante*” din Europa deopotrivă cu „*observațiile culese în spitalele noastre*”. Apoi, atenționarea guvernanților asupra „*reformelor ce reclamă administrația sanitară, asistența publică și învățământul oficial al medicinei*”. Cu alte cuvinte, ambele reviste reflectau o stare de spirit (integrarea europeană), o preocupare pentru știința medicală și un tip de atitudine (activă), din care erau excluse „*orice polemică, orice chestiune personală, orice încercare de a diminua prestigiul corpului medical*” (*Annalele Medicale Române*, nr. 1, mai 1881, 1).

Cu aceeași energie și entuziasm s-a implicat în fondarea „*Societății științelor medicale*”. Întemeiată la București în februarie 1877, societatea avea în general preocupări științifice. În primii ani de existență a fost reprezentată de doctorul Alexandru S. Marcovici (*România medicală*, nr. 4, 25 februarie 1877, 61). Regulat, membrii societății se întâlneau și discutau despre inovațiile medicale ale timpului, despre știință, medicină și societate.

Doctorul Ștefan Capșa nu a fost interesat de politică sau alte funcții ministeriale. În timpul războiului de independență (1877-1878) a continuat să facă ce știa mai bine: să înlesnească venirea în lume a copiilor. Ultimii șapte ani i-a trăit intens (a condus administrația sanitară, a oferit servicii de obstetrică și a predat până în ultima clipă). Îndeosebi, numele lui nu poate fi disociat de legea sanitară din anul 1874, la a cărei concepere și implementare a lucrat multă vreme. Când a murit, la 14 ianuarie 1885, avea șaiszeci și trei de ani. Necrologul apărut în *Annalele Medicale Române* semnală dispariția unui doctor dedicat: „*corpul medical românesc pierde încă unul din cei mai valoroși membri ai săi. Venerabilul dr. Ștefan Capșa, unul din stâlpii cei mai puternici ai învățământului medical și medic dintre cei mai distinși, încetă de-a mai fi între noi*” (*Annalele Medicale Române*, nr. 8, 1 februarie 1885, 281). A fost îngropat la cimitirul Bellu din București. De notat și faptul că o stradă din București, localizată în cartierul Cotroceni, poartă astăzi numele doctorului Ștefan Capșa.

Bibliografie**Izvoare:**

- S.A.N.I.C., Colecția Documente muntenești, pachetul CLXXIX.
S.A.N.I.C., Fond Comitetul Carantinelor, dosarele 3/1851 și 1.070 /1854.
S.A.N.I.C., Fond Eforia spitalelor civile, dosar nr. 58/1859.
B.A.R., Fond Davila Carol, ms. S11/XCIV.
B.A.R., Fond Bogdan P. Hasdeu, ms. S3/LXXIII.

Lucrări generale:

- Angelescu, N. I., 1940, *Negustori de odinioară. Grigore Capșa și familia sa (1841-1902)*, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, București.
- Bărbulescu, C., 2015, *România medicilor. Medici, țărani și igienă rurală în România de la 1860 la 1910*, Humanitas, București.
- Bercuș, Const. I. (coord.), 1979, *Spitalul Colțea. Două sute șaptezeci și cinci ani de existență*, Editura I. P. Informația, București.
- Capșa, Șt., 1859, *Arta mușitului. Manual pentru învățătura moașelor; compus după Manualul mușitului al lui F. C. Naegele*, Imprimeria Statului, București.
- Capșa, Șt., „Amputația colului uterin”, *Monitorul Medical al României*, nr. 1, ianuarie 1867.
- Gălățescu, Al. G., 1906, *Eforia Spitalelor Civile din București*, Minerva, Institutul de Arte Grafice, București.
- Gomoiu, V., Gomoiu, Gh., Gomoiu, M., V., 1938, *Repertor de medici, farmaciști, veterinari din ținuturile românești*, vol. I, Tipografia „Presa”, Brăila.
- Ilea, T., Ghelerter, I., Duțescu, B., 1963, *Învățămintul medical și farmaceutic din București. De la începuturi până în prezent*, Editura Institutul de Medicină și Farmacie, București.
- Ioniță, M.-M., 2000, *Casa și familia Capșa în România modernă. 1850-1950*, Editura Publimages, București.
- Potra, G., 1990, *Din Bucureștii de ieri*, Editura Științifică și Enciclopedică, București.
- Rosetti, Dim. R., 1898, *Dicționarul contimpuranilor din România (1800-1898)*, Lito-Tipografia „Populară”, București.
- Severeanu, C. D., 1929, *Din amintirile mele (1853-1829)*, vol. I, Tipografia „Bucovina” I. E. Torouțiu, București.
- Siupiur, E., 2004, *Intelectuali, elite, clase politice moderne în sud-estul Europei. Sec. XIX*, Editura Dominor, București.
- Sutzu, A., „O ultimă salutare doctorului Capșa”, *Annalele Medicale Române*, nr. 8, 1 februarie 1885.
- Șuta, A. I., Tămaș, O. M., Ciupală, A., Bărbulescu, C., Popovici, V., 2009, *Legislația sanitară în România modernă (1874-1910)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.
- Vintilă-Ghițulescu, C. (editor), 2016, *Sexualitate și discurs politico-religios în societatea românească premodernă*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași.
- White-Hale, W., 1935, *Great Doctors of The Nineteenth Century*, Edward Arnold & Co., London.
- Withington, J., 2008, *A Disastrous History of The World: Chronicles of War, Earthquake, Plague and Flood*, Piatkus, London.

Presă:

Annalele Medicale Române, 1881-1885.

Buletinul Oficial al Prințipatului Țării Românești, 1851-1853.

Gazeta Medicală, 1865.

Gazeta medico-chirurgicală a Spitalelor, 1873-1874.

Ghimpele, 1868.

Monitorul Medical al României, 1862-1867

Monitorul. Jurnalul Oficial al Principatelor Unite, 1860-1862.

Monitorul Oficial al României, 1871-1872.

Progresul Medical Român, 1879-1880.

România medicală, 1875-1877.

Spitalul. Revista Medicală, 1885.